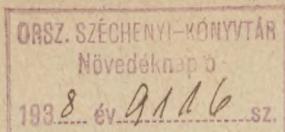

76.632

Különnyomat

a Természettudományi Közlöny 1938. évi július hó 7. számából.

173

Entz Ferenc a magyar kertészetben.

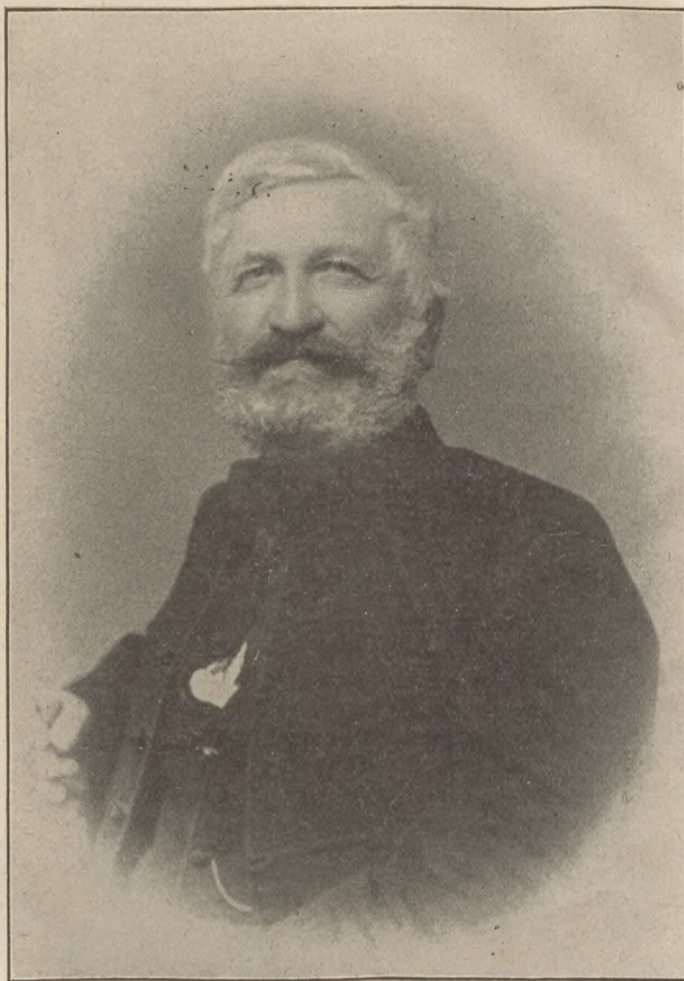
A mult század reformnemzedékének figyelmét nem kerülte el kertészetünk megújításának szüksége sem. A nyugati példák nyomán megállapították, hogy nincs az országban korszerű szőlő és gyümölcsös. Régi magyar szőlőinkben még íme a XIX. század elején is középkoriak az állapotok, s ahol nem pusztult ki a régi szőlő a háborúkban, össze-vissza állanak a szőlőtövek, nem pedig sorokban; amit talán el sem hinnénk, ha nem SCHAMS FERENC írná, borvidékeink legalaposabb ismerője abban a korban. Nem ismerjük sem a külföldi, sem a hazai jó szőlő-, gyümölcs- és zöldségfajtákat, nincsenek faiskoláink, amelyekben a hazai viszonyoknak megfelelő és megbízható facsemetéket lehetne vásárolni. A szőlő és gyümölcs feldolgozása, valamint borászatunk elmaradt és reformra szorul. A kereskedelmi kertészetek a céhek kezében vannak, a gyümölcskereskedelemnek nincs piaca, a borkereskedelemnek a török megszállás következtében szétszórt központjai, Tokaj, Pozsony, Sopron elapadtak, de a fővárosban még nem támadtak új életre, s így borkereskedelmünk, borkivitelünk megbízhatatlan.

A hiányok, elmaradottságunk felismerését nyomon követte új célok kitűzése, kertészetünk reformja írásban és tettekben. Lefordítottak franciából és németből kiváló szakmunkákat, megismertették a nyugati gyümölcsfajtákat, egyelőre ugyan főként német nyelven, faiskolákat alapítottak, s BODOR PÁL (1773—1828), az erdélyi főkormánysszék pénzügyi főigazgatója, 1812. szeptember elsején kiadta Kolozsvárt házzsongárdi faiskolájának „oltványlajstromát“, az első magyar faiskolai árjegyzéket, amely egyszersmind az első kísérlet a korszerű gyümölcsfajták neveinek magyarosítására. A pesti egyetemen ugyanekkor latinul adták elő a korszerű mező- és kertgazdasági ismereteket.¹

A reformkor kétségtelenül éppúgy megújította a magyar kertészetet is, mint egész mező- és közgazdaságunkat, iparunkat és kereskedelmünket,

¹ A magyar kertészet reformkoráról következő dolgozataim tájékoztatnak: WINTERL és TESCHEDIK gyümölcsfatelepitési kísérletei az Alföldön. T. K. 1935. — Magyar gyümölcsfajták első szakszerű leírója. T. K. 1937. — Gyümölcsészetünk megújítása. Magyar Szemle. 1936. XXVIII. kötet.

nemzetpolitikánkat és világnézetünket. De a sok próféta, a sok reformer sok bajt is okozott. Régi hagyományok és új törekvések, régi gyakorlat és új ismeret atómizált elemei szörnyű összevisszaságban kavarogtak egymás mellett és egymás körül, csakhamar senki sem tudott tájékozódni

ENTZ FERENC
(1805—1877)

köztük. Volt már szőlő- és faiskolánk, de ahány, annyiféle néven kínálta a szőlő- és gyümölcsfajtaikat. Volt már kertészetünk, de nyelve érthetetlen keveréke volt a franciából és németből átvett neveknek, szakkifejezéseknek, no meg a nyelvújítás élettelen szóalkotásainak. A régi magyar kertészet kiváló szakkönyvét, LIPPAI JÁNOS Pozsonyi Kertjét, amely még a XVIII. században is nevelte a magyar földesúri kertészt, már félredobták, senki sem olvasta, de az így támadt hiányt egyelőre senki sem tudta pótolni.

A reformkorok lángolása sem tart azonban örökké, a megújulás szenvedélyes harcai is elpihennek idővel, s elkövetkezik a megnyugvás, kiegyezés kora. A rendetlenül kavargó elemek új rendszerré kristályosodnak. Ami életrevaló az új irányokból, meghonosodik, beolvad az élet folyamába. A mult század közepén így lép elénk a reformkor után a megújódott magyar kertészet is, ekkor már a nemzeti élet szerves része, kedves magyar nyelven szól hozzánk, s korának természettudományi színvonalán hirdeti — egyelőre egy szerény szoba asztala előtt — a tanulóknak a szükséges ismereteket.

Az új magyar kertészetnek ez a gyakorlati és tudományos megalapítója volt ENTZ FERENC, akit mintha túlságosan eltakart volna ennek a nemzedéknek szeme elől a mult pora. Nem mondom, hogy az utókor hálátlan volt iránta. Hiszen mikor 1877-ben, 72 éves korában meghalt, mindazon körökben megemlékeztek róla, ahol munkásságát kifejtette. MOLNÁR ISTVÁN, aki a vincellérképezde vezetésében és a Borászati Lapok szerkesztésében utóda lett, ebben a szaklapban ismertette életét és munkásságát, a tudományos akadémián GALGÓCZY KÁROLY tartott róla emlékbeszédet.

De a kortársak, mint lenni szokott, csak a részleteket látták meg ENTZ FERENC munkásságában. Túlközel volt hozzájuk, semhogy korszakos szerepét méltányolhatták volna. Aki ma néz vissza a mult század kertészetének történetébe, aki az egész magyar történeti mult kertészeti emlékeit rendezgeti, mint határkőnél áll meg ENTZ emléke előtt, melynek annál nagyobb a jelentősége, mert mögötte az utolsó tegnap tűnt a mult ködébe, ami pedig rajta innen van, az a mai magyar kertészet.

ENTZ FERENC Sümegen született 1805-ben. Korán árván maradt, s nagyszülei nevelték fel Pozsonyban. A hajdan koronázó székváros még ebben az időben is fontos kultúrközpont volt. Gazdasági szerepe is régi hagyományokat őrzött. Kertészete valamikor vezető volt az országban, nyugatra irányuló kivitelében hajdan számottevő szerep jutott a cseresznyének és több más korai magyar gyümölcsnek, mint XVI. századi családi levelekből tudjuk, s később megírta BÉL MÁTYÁS. A pozsonyi cseresznye még ENTZ korában is híres volt, s emléként ENTZ FERENC diákkori emlékeivel kapcsolta össze: „Ha Pesten jártunk volna iskolába — írja őszülő fejjel, kedves biedermeier humorával —, a cseresznyefának talán feléje sem mentünk volna, de szerencsétlenségünkre Pozsonyban járván, a hús-véti gyónásnál már anticipando is megemlegettük, hogy a gyümölcseit érlelő cseresznyefa csábjai némelykor erőt szoktak venni grammatista akarattunk szilárdságán. Talán mai nap is ránknehezédnek elkövetett bűneink emléke, ha később logikus korunkban nem sikerült volna kiengesztelni az ilykép megbántottak jogait azáltal, hogy ugyanazon fekete és korálpíros diákcseresznyék tilos, de megigéző élvezetéből merítettük több ízben a lelkesedést, s néha a sikerült hasonlatokra is az alkalmat, mellyel a pozsonyi szépek éjféketé szeméinek s korálpíros ajkainak emléként dalainkban megörökíteni törekedtünk.“

Pozsonyból Pestre jött, s itt az egyetemen az orvosi karon hallgatta az előadásokat. Orvosi tanulmányainak befejezésére Bécsbe ment, ott szerezte meg az orvosi oklevelet. Ábban az időben az orvosi tudományok szelleme még erősen természetrajzi volt, s Magyarország természetrajzi felkutatásában, a természetrajzi ismeretek terjesztésében előljártak az

orvosok. ENTZ FERENC is erősen vonzódott a természetrajzi tudományokhoz, később, 1847-ben, pályadíjat is nyert a Sió mellékének természetrajzi és orvosi vázlatáról szóló dolgozatával. Akkor a természetes gyógymód volt a jelszó, s ENTZ munkáit olvasgatva, életének orvosi emlékei ma is beszédesen hirdetik, hogy ő is a természetes gyógymódokat alkalmazta. Mikor gyümölcsről, fűszernövényről ír, felhasználja az alkalmat, s kitér a táplálkozástani vonatkozásokra. Élete vége felé, mikor nyugdíjazását kérve visszatekintett munkásságára, maga is bevallja: „Fiatalságom körülményei az orvosi pályára vezettek, mely akkor az egyedüli volt, hol bővebb természettudományi ismereteket szerezni lehetett.“

Az orvosi oklevelet megszerezvén, Alsó-Ausztriában, majd Csehországban mint uradalmi orvos folytatott gyakorlatot, végül 1832-ben a veszprémi megyei Mezőkomáromban telepedett meg, mint herceg BATTHYÁNY FÜLÖP uradalmi, s egyszersmind nemsokára Veszprém megye tisztiorvosa. A mezőkomáromi 16 esztendő alatt egyaránt érdeklődött a természetrajz, az orvoslási gyakorlat és a kertészkedés iránt. Később nagy munkájában, a Kertészeti Füzetekben, sok apróságot beszélt el mezőkomáromi orvosi gyakorlatából és pomológiai emlékeiből. Hogy a természettudomány iránt mennyire érdeklődött, nemcsak a már említett sióvidéki tanulmánya bizonyítja, hanem az is, hogy amikor a Természettudományi Társulat 1841-ben megalakult, ENTZ FERENCET ott találjuk az első alapítók sorában. S hogy ez az érdeklődése nem volt felszínes, az a ragaszkodás mutatja, amely a természettudományok iránt az ENTZ-családban korunkig fennmaradt. Öröklődött az a kapcsolat is a családban, amely Társulatunkhoz fűzte, fia, ENTZ GÉZA, korának kiváló biológusa és elragadó előadója, Társulatunknak alelnöke volt.

Mezőkomáromban azonban végül az orvos ENTZBŐL lassanként kertész ENTZ lett. A Kertészeti Füzetekben elbeszélte kertészeti emlékeiből látjuk, miként készült elő vidéki magányában arra a feladatra, amelyet később a 48-as idők után megoldani hivatva lett. Mezőkomáromi kertészeti emlékei közül itt csak a Mezőkomáromi duránci őszibarackfajta eredetét idézzük. „Eredeti magyar magonc — írja a fajtáról közölt ismertetésében —, mely 1836-ban mezőkomáromi szőlőmben eredt. MAYERFY FERENC, boldogult rokonom, küldött egyszer egy egész zacskóval őszibarackmagot, amelyeket szőlőmben szanaszét eldugdostam. Sok szép barack vált belőlük, de főleg egy duránci fajta, melynél szebbet és jobbat, óriási nagyságán kívül, eddig nem ismerek. Meg vagyok győződve, hogy valami jobb fejlődésű gyümölcse minden fejedelmi asztalnak díszére válik.“

A szabadságharcban mint honvédfőorvos teljesítette kötelességét, s ezzel búcsút is mondott az orvosi pályának. Ahhoz nem érzett magában hivatást, hogy mint magánorvos keresse meg kenyerét, annál inkább ahhoz, hogy önálló kertészethez fogjon. Pesten telepedett le, s kölcsönpenzen megvette a mai Rottenbiller-utcában azt a telket, ahol most a Műegyetem állatorvosi karának épületei állanak. Ezt szőlővel ültette be. Majd a telekkel szemben, a Rottenbiller-utca másik oldalán, még két holdat szerzett, s itt ültött tanyát.

A kertészet itt sokkal nehezebb feladatok elé állította, mint Mezőkomáromban, ahol a jó fekete földben szépen hízott a zöldség, bőven termelt a gyümölcsfa és a szőlő. Pesti kertészetének talaja akkor még a rákosi

homokpusztához számított, s írásaiban emlegeti is a homoki gazdálkodás nehézségeit, minduntalan párhuzamot von mezőkomáromi tapasztalatai és pesti nehézségei közt. Az alföldi kontinentális viszonyok WINTERL és TESCHEDIK kertészeti kísérletei után most ENTZet teszik próbára. De éppen a nehézségek hatottak rá ösztönzőleg. A nyugati éghajlati és talajviszonyoktól nagyon eltérő alföldi körülmények tanították meg, hogy itt mindent újra kell kezdeni, meg kell kísérletileg állapítani, miként befolyásolják a különleges hazai viszonyok a gyümölcsfajták megválogatását, miként lehet az éghajlat és a talaj nehézségeit legyőzni.

Válogatni a gyümölcs-, szőlő- és zöldségfajták közt kétségtelenül bő alkalma nyílt. A nyugati országokból már minden kertészet, minden faiskola megrakodott kiválónak mondott fajtákkal, a hazai fajták nagyrészt is felkutatták, bár még csak keveset írtak le pontosan, de már ismerték az erdélyi és szamosháti almákat, a dunántúli cseresznyéket, a besztercei szilvát és rokonsági körét, a hazai duránci őszibarackokat, a magyar kajszit, s nyári körtéinket. De mindezek csak újabb és újabb rejtélyt jelentettek a kertésznek, mert nemcsak a gyümölcsfajták neveinek tengerén nem tudott tájékozódni, hanem a fajták élettani tulajdonságait sem ismerte. A gyümölcsfajták leírása, tanulmányozása nálunk ekkor még csak a kezdet kezdetén volt. Az úttörő munkát elvégezte ugyan a felvidéki LEIBIZER JÁNOS, aki már a XVIII. század végén megkezdte a Szepeességen bevált gyümölcsfajták ismertetését, s a külföldieken kívül a hazaiak közül is részletesen leírt néhányat, így a besztercei szilvát, de munkásságának hatása nem jutott el az ország szélesebb köreibé. Már csak azért sem, mert LEIBIZER németül írt, s tapasztalatai nem voltak alkalmazhatók az ország alföldi részén.

ENTZ előtt már megnyílt — s előtte nyílt meg először — az ország egész területének kertészeti kérdése, a Dunántúl és az Alföld különféle viszonyait pedig saját alapos tapasztalataiból ismerte. Faiskolájában tartott ugyan mindenféle gyümölcs- és szőlőfajtát, de ültetésre csak keveset ajánlott, s mindig csak olyat, amely a helyi viszonyoknak megfelelt. Orvosi élettani tudománya, természettudományi ismeretei így vezették el a kertészkedés élettani alapjaihoz. Kevés, de értékes fajt ültetni, ez lett jelszava, s vele lezárta a magyar kertészet reformkorát, megkezdve egyszersmind az utat új célok felé. Akkoriban bizony még szőlőben és gyümölcsösben igyekeztek mentől több fajtát összezsúfolni. Ezzel szemben ENTZ alig tucatnyi alma- s nem több körtefajtát ajánlott, a csontárokból még kevesebbet.

Meg is támadták ezért a maradiak. ENTZ a maga csendes módján kötekedett ellenfeleivel: „Magyarországon többen vannak, kik a pomológiában néhány oskolával többet végeztek, mint mi, és eszünk ágában sincsen csak álmodnunk is arról, hogy mi azok számára fogyasztanók tintánkat. Sohase keressék ezek az inyöknök megfelelő azon tápot egyszerű sorainkban, melyet csak a szakunkbéli angol, francia vagy talán német literatura nyújthat. Mi egyszerűségünkben a magyar Pomona számára írunk.” Majd alább így indokolja, hogy csak kevés fajt ajánl: „Tágítsak a választottak számán? Nem én! Sőt a csontárok dolgában még szűkebbre vonandom a kört. Ti Krózusok, kik már száz számra bírjátok a nemes gyümölcsfajtákat, persze keveslitek, hogy egy vagy éppen féltucatról van szó, ámde sokalja-e ezen számot azon hazánkfia, aki csak most kezdi meg telkein sűrű dudváit irtását, hogy új vendégeit illően installálhassa?”

Lassan és nehezen csirázott ki az elvetett mag, még a következő nemzedék sem értette ENTZ korszakos kezdeményezését. De korunk már közhellyé tette ENTZ tanítását, s ma már a hivatalos körök is hangoztatják: sőt ENTZ kertészeti hagyománya alapján azóta megindították a gyümölcs, termesztési körzetek kijelölését és megállapították az egyes körzetekben alkalmas fajták jegyzékét.

A Rottenbiller-utcai kertészetben a gyakorlati munkásságon kívül az íróit is a kor színvonalára emelte ENTZ FERENC. Ezen a téren korszakos alkotása a Kertészeti Füzetek, 1857—59-ben jelent meg, s 15 füzetével megszületett két évszázaddal LIPPAI JÁNOS első magyar kertészeti kézikönyvének megjelenése után a második magyar kertészeti kézikönyv. A Kertészeti Füzetek u. i. nem folyóirat, nem több szerző gyűjteményes munkája, mint könyvészeti munkákban tévesen olvasható, hanem ENTZ FERENC írása az első sortól az utolsóig. Az író könyvében él tovább halála után. ENTZ FERENC a Kertészeti Füzetekben él. Ennek az elragadó stílussal, igaz írói készséggel és bájos biedermeier humorral megírt szakmunkának minden sora elárulja, hogy élményekből született, akárcsak 200 éves előde. Szerzőjének egész egyénisége megszólal benne, szinte felfoghatatlan szerénysége, orvosi és természettudományi ismereteinek gazdagsága, széleskörű kertészeti gyakorlata, gazdag élettapasztalata, tág látóköre és aranyos mesélő kedve, amely a maga nemében páratlanná teszi a munkát az egész magyar kertészeti irodalomban.

A Kertészeti Füzetekkel egycsapásra megszületett az új kertészeti magyar műnyelv. Azóta sokat fejlődött, s így ma már kissé régiesen hat, de ez volt az az alap, amelyen korunk kertészeti szaknyelve felépült. Ezen a téren néhány gyümölcsfajtánk neve örökké fogja őrizni ENTZ FERENC emlékét. Ilyen például a Török Bálint alma, egyik legelterjedtebb és legkedveltebb téli almánk. Nyugati, németországi származású. LIPPAI a XVII. században német Weinling nevéhez hasonló magyar nevének mint báling almát ismerteti. Már LIPPAI megírta azt is, hogy kétféle, zöld és piros. A piros báling almát színéről Türkischer Weinling néven is nevezték. Ebből magyarította ENTZ almánk Török Bálint nevét. Aki ezt nem tudja, könnyen tévedésbe ejti almánk neve, volt is már lelkes magyar kertészünk, aki ezt a pomológiai Török Bálintot megtette RÁKÓCZI fejedelem generálisának. ENTZ FERENC-től ered az Egri körte magyar neve is.

ENTZ kezdte el nálunk a Kertészeti Füzetekben gyümölcsfajtáink eredetének kérdését is rendszeresen vizsgálni. A szőlőfajták eredetének kérdésében már volt előfutára, SZIRMAY ANTAL, aki a tokaji furmint szőlő származásával foglalkozott. Gyümölcseink közül pedig a Besztercei szilva eredetét firtatták a reformkorban. Amit akkoriban ezekről írtak, csupa regényes és önkényes elképzelés, amelyben a pálma kétségtelenül CZUKOR JÁNOS hódmezővásárhelyi gyógyszerészt illeti, mint éppen ENTZ munkájából tudjuk. Sajnos, ENTZ korában sem sokkal jutottunk előbbre. A nyugati gyümölcsfajták eredetének mintájára főként a rómaiakra vezették vissza gyümölcsfajtáink meghonosítását, másokét, a jellegzetesebb magyar gyümölcsöket pedig a törökre. Csak napjainkban sikerült kimutatnom, hogy a jellegzetes magyar gyümölcsök a balkáni úton jutottak az országba. ENTZ-től ered az a nézet, hogy a Gellérthegy fügecszerjéi, amelyek ott napjainkban is láthatók, s WINTERL írt róluk először, a török megszállás

hagyatéka. „Midőn az Orvosok és Természetvizsgálók gyűlésén Pécsen voltam, vadon termő figefát találtam e város környékén, maradványát hihetőleg az e tájon volt török uralomnak. A két testvér város lakója vagy annak látogatója pedig, ki a Szent Gellért-hegyre felmegy, ... a hegynek déli lejtőjén részint még az avarban, részint már a virító szőlők mesgyéin találni fog mintegy 3—4 figebokortelep, mely egyenkint 1—1 négyzetölnyi területet foglal el. Ezen figefészkek tehát legalább is a törökök ideje óta tenyésznek itt.“ Ismervén a budai szőlészet történetét,¹ ma már bizonyosra vehetjük, hogy a gellérthegyi fügecserjéket a XVIII. században ültették az ottani szőlőkben, valószínűleg tabáni rácok.

A szakismeretek terjesztésére az íráson kívül nélkülözhetetlen a szó és a gyakorlat is. ENTZ FERENC hamar belátta, hogy kertészetünk korszerű színvonala csak úgy érhető el, magyarsága csak úgy biztosítható, ha új alapokra helyezi a kertészek iskolai kiképzését, s egy kertészeti iskolával Pestet a magyar kertészet központjává emeli. A céhrendszer kertészeti iskolázására itt nem térünk ki, utalunk a megfelelő dolgozatra.² Csak röviden foglaljuk össze a lényegét. A városok körül nálunk is régtől fogva nagy kereskedelmi kertészetek zöldeltek, de a régi városi kertészeteket mindenben kötötte a céhrendszer. A pesti kertészceh alapításának ideje 1764-re nyúl vissza. A céhrendszernek előrehaladott korában természete, hogy akadályoz minden egyéni kezdeményezést és akadálya a fejlődésnek, amely pedig a múlt századnak éltető eleme volt. A pesti kertészceh hivatalos nyelve a német volt, s nem felelhetett meg feladatának olyan korban, amely a haladást és a nemzeti eszményt írta zászlájára. A kertészcehnek egyebek közt az volt a legfőbb gondja, hogy jó vásárhelyet biztosítson, befolyását pedig arra használta, hogy a vidéki termelő ne támaszthasson versenyt a városi piacon. Tudomány, haladás, nemzeti eszmény nem érdekelte.

Azonban a reformkorban megsemmisült a pesti kertészceh tekintélye. Mozgékonyabb, szabadabb, az egyéni kezdeményezést értékelő szervezet váltotta fel, s 1858-ban az Országos Magyar Kertészeti Társulat lépett a helyére. Ez lett hivatva ápolni a kertészeti érdekeket. Korszerű, természet-tudományos alaposságú, egyéni kezdeményezésre képesítő kertészképzésre azonban a kertésztársulat sem gondolt. Nagy a jelentősége tehát annak, hogy ENTZ, amint felismerte a kertészképző iskola fontosságát, nyomban neki is fogott megvalósításának, s mire a kertésztársulat megalakult, már az Entz-féle kertészeti iskola is több éve megkezdte működését. ENTZ programot dolgozott ki, s 1853-ban kezdte meg kertészképző tanári munkásságát. Célját a címben így határozta meg: „Programmja azon gyakorlati tanintézetnek, melyet ENTZ a gazdasági kertészet, de leginkább az országosan előmozdítandó nemes gyümölcsfa tenyésztésének, a szőlőművelésnek és a gazdasági magvak termelésének érdekében életbe léptetett.“ Ma is érdemes elolvasni tanítási tervét, melyet sokáig egymaga valósított meg, maga adta elő a természettudományi alapismereteket, maga végezte a gyakorlati bemutatásokat, maga ügyelt fel kertésztanulói életére, kiépítve hivatásukban a nemzeti eszményt is.

Ilyesmit ma annyira nem tartunk magánfeladatnak, hogy szinte meg sem tudjuk érteni ENTZ FERENC magabizását. De éppen 1853-ban vállalkozhatott volna-e erre más, mint magánkertész, s ha már így volt,

¹ DVIHALLY A. MÁRIA: A budai szőlőművelés története. 1932.

² KARDOS ÁRPÁD: A Pesti Kertész Társulat 150 éves története. 1917.

elvégezhetette volna-e más ezt a feladatot, mint ENTZ FERENC, akinek orvosi előtanulmányai természettudományi alapokat adtak későbbi kertészeti munkásságához! Később a kormány is méltányolta munkásságát, s államsegélyben részesítette, de hét éven át egyedül folytatta kertészképző munkásságát. Ekkor egyelőre az Országos Magyar Gazdasági Egyesület vette kezébe a dolgot, s Budán 1860-ban vincellér- és kertészképezdét alapított, amelynek igazgatójául ENTZ FERENCet hívta meg, aki ekkor feloszlatta magánkertészetét, telkét eladta az államnak, s áttelepedett kertészképzőjével a gellérthegyi vincellérképezdébe, ahogy akkor ezt az intézményt röviden nevezték. Magával hozta legjelesebb facsemetéit, magjait és tanulóit, s most már legalább egy tekintélyes egyesület körében folytathatta úttörő munkásságát.

A vincellérképezdében 16 évig működött. Most már nemcsak mint tanár, hanem mint az országos gyümölcsstermesztés és szőlészet szakirányítója is. Ezalatt a 16 év alatt tette az intézményt a fővároshoz méltó kertészeti központtá. Külföldi tanulmányutakon szerez ismereteket a szőlészet korszerű átalakítására. A szőlészetnek Franciaország és a Rajnavidék volt a korszerű megújítója, 1863-ban ezeken a tájakon gyűjt tapasztalatokat. A mult század első felében már erősen mutatkozott nálunk a francia hatás a szőlészetben. Ekkor fordította le FÁBIÁN magyarra CHAPTAL és ROZIER nagy szőlészeti és borászati munkáját. Fordítása 1813-ban jelent meg Veszprém-ben. A francia s általában a nyugati szőlőfajtákat a földesurak már a XVIII. században kezdték behozni az országba. Mindez azonban csak gyenge szikra volt a magyar szőlészet korszerű megújulásához. Az alapokat végül is ENTZ rakta le, s hozzá az ismereteket tanulmányútjain szerezte. Azóta minden magyar szőlész követte példáját, s így sikerült például később a szőlőtetű pusztítását is kiheverni a francia példák nyomán.

Miként a gyümölcsészetben, s általában a kertészetben is, ENTZ a hazai viszonyokból indult ki, s ehhez alkalmazta a nyugati példákat és a kor követelményeit, azonképen a szőlészetben is szerencsés kézzel szabta ki a mértéket. A reformkor idétlen nagyotakarásai után alapos és elfogulatlan képet rajzol a hazai szőlészetéről és borászatáról, s népszerű kátét ír az okszerű szőlőművelésről és borászatáról. 1869-ben megindítja a Borászati Füzeteket, amely azután 1874-től mint Borászati Lapok jelenik meg.

A szőlészetben most valósítja meg azt az elvet, amelyet előbb már hirdetett a gyümölcsészetben: kevés, de jó fajtát és lehetőleg tisztán ültetni! Egy magyar szőlőfajtaismereti munka megírása lebeg ekkor már szemei előtt. A régiek rendkívül sok szőlőfajtanévet gyűjtöttek össze, egymaga GÖRÖG DEMETER sok százat, sőt GÖRÖG és követői a magyar borvidékek szőlőfajtaiból élőgyűjteményt is készítettek a fajták összehasonlító tanulmányozására. De sem GÖRÖG, sem később SCHAMS nem tudta megoldani szőlőfajtáink természetrajzi ismeretének kérdését. ENTZ FERENC sem jutott tovább egy leíró katalógusnál és árjegyzéknél, amely 1869-ben jelent meg, de ebben mégis sikerült megoldania a kérdést, legalább lerakni hozzá az alapokat, már megállapította szőlőfajtáink természetrajzi jellemzését, s hogy az egyes fajtákat az ország különböző vidékein hogy nevezik. A külföldi szőlőfajtaleírasi munkák ENTZ katalógusa alapján dolgozták fel a magyar szőlőfajtákat. Lényeges változást, fejlődést és haladást csak sokkal később MATHIASZ JÁNOS hozott ezen a téren szőlőkeresztezéseivel. Foglalkozott ENTZ a borpiac központosításával is, amely égető kérdése

volt az országnak a török kiűzése óta, s már GR. SZÉCHENYI ISTVÁN is foglalkozott vele. ENTZ azt javasolta, hogy évenként Budapesten tartandó nemzetközi borvásáron mutassák be a magyar borokat. Végül ez a kérdés a budafoki központi állami mintapincével nyert megoldást.

Élete vége felé, 1875-ben, vonult vissza a vincellérképezde vezetésétől, s Budafokon húzódott meg. A nyugalomban még magyar szőlőfajtaismereti munkáját akarta befejezni, de másfél év múlva megakadályozta ebben a halál. Ha azonban valakire, ENTZre elmondhatjuk, hogy szelleme tovább élt. Nemcsak a tőle alapított intézet rendszerében, a vincellérképezdében, amely gyorsan fejlődött tovább, s 1880-ban megvette az állam, majd 1894-ben a ma is működő Kertészeti Tanintézet¹té fejlesztették, hanem tanítványában és későbbi utódaiban, ANGYAL DEZSŐben is. ENTZ FERENC azon kevesek közé tartozik, aki méltó utódot nevelt. ANGYAL 1867-ben iratkozott be a vincellérképezdén, s ENTZ hamarosan maga mellé vette továbbképzésre. Öregedő korában szembaja miatt ANGYAL DEZSŐnek mondta tollba munkáit. 1876-tól 1897-ig MOLNÁR ISTVÁN igazgatta az intézetet, ekkor ANGYAL DEZSŐ vette át a vezetést, s 1918-ig tartotta kezében. ANGYAL DEZSŐ dolgozatai halála után több kötetben jelentek meg, s e kötetekben megújhdott és korszerű kiadásban látjuk viszont ENTZ FERENC hagyományait.

Ugyanakkor, amikor ENTZ FERENC kiépítette Budapesten a magyar kertészet intézményes központját, kortársai olyan munkásságot folytattak, amelyen bizonyos mértékig szintén tükröződik ENTZ hatása. Különösen a pomológia terén volt meg a kapcsolat. Így GIRÓKUTI FERENC 1862—63-ban színes képekben mutatta be a magyar gyümölcsök egy részét. A vidéken dolgozó gyümölcsészek közül GLOCKER KÁROLY Enyingen, KATONA ZSIGMOND gyógyszerész Kecskeméten, TAMÁSSY KÁROLY, szintén gyógyszerész Debrecenben, NAGY FERENC tanár pedig Kolozsvárt kutatta a magyar gyümölcsfajtaikat. Kiemelkedik soraikból VILLÁSI PÁL, a keszthelyi gazdasági tanintézet kertésze, aki nemcsak mint a Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek szerkesztője, hanem az akkoriban Amerikából hódító útra induló korai őszibarackok első apostola is fontos hivatást töltött be.

Leginkább kimagaslott azonban ENTZ valamivel fiatalabb kortársai közül BERECKI MÁTÉ,¹ aki Gyümölcsészeti Vázlatok című 4 kötetes munkájával és kiváló gyümölcsfajta-ismeretével tűnt fel. Fajtaleírásaiban pontosan követte LEROY francia és OBERDICK német nagy pomológiájának mintáját, de eredeti is tudott lenni, mikor magyar gyümölcsfajtaikat kellett leírnia. A fajtaleírásban ma is az ő példáját követik. Ebben a korszerű fejlődéshez alkalmazkodva hamar felülmulta ENTZet, a fajták eredetében is elhagyta a reformkor regényes képzelődéseit, de túlsokat foglalkozott a nyugati gyümölcsfajtákkal, túlságosan szenvedélye volt a fajták gyűjtése, mint ezt Mire való az a sok gyümölcsfaj? című cikkében meg is vallotta, hogysem megoldhatta volna azt a feladatát, amelyre hivatva lett volna, a magyarországi gyümölcsfajták teljességének felkutatását és ismertetését. S bár MOLNÁR ISTVÁN századunk első tizedében pazar szépségű díszmunkában, ZIGÁNY ZOLTÁNNÉ festményei alapján és ANGYAL DEZSŐ leírásával mutatta be Magyar Pomológia című munkában a magyar gyümölcsfajták nevezetesebbjeit, teljes magyar gyümölcsfajta-ismeretünk ma sincsen.

¹ KELEMEN FERENC: Berecki Máté emlékkönyv. 1935.

Korunk egyre nagyobb léptekkel távolodik ENTZ FERENC emlékétől. Új ismeretek új törekvéseket hoznak, s a kertészet is új célok felé törekedik. De valami mindig élni fog ENTZ FERENC alkotásai közül, az az intézmény, amellyel megalapította a magyar kertészet tudományos központját. Korunk azzal a szép módszerrel tartja ébren régi nagyjaink emlékét, hogy intézményeinket róluk nevezi el. Az új magyar kertészet megalapítójának emlékéhez is méltó lenne, ha a tőle alapított intézmény homlokzatán olvashatnánk nevét a Magyar Királyi Entz Ferenc Kertészti Tanintézet címében.

Dr. Rapaics Raymund.

Kiadásért felelős: Dr. Rapaics Raymund.

28.735. — K. M. Egyetemi Nyomda, Múzeum-körút 6. (F.: Thiering Richárd.)

